№ 90 Մայիսի 31 (Յունիսի 12) 1880 Մայիսի 31 (Յունիսի 12) № 90

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարքաղաքացիք գրում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի ստորին դասը։—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Մօսկվայից. Նամակ Արմենակից. Նամակ խմբագրին։—Արտաքին տեսութիւն. Մէծինգ ի նպաստ սովելոց. Թիւրքիա. Դեսպանների ազգարարութիւնը. Արտաքին լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական խենթը։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՍՏՈՐԻՆ ԴԱՍԸ

Բաւական չէ գանգատվել, պէտք է և միջոց գտնել այն բանի դէմ առաջն առնելու, որի մասին մարդը գանգատվում է։

Այժմ թէ մասնաւոր խօսակցութեան մէջ և թէ տեղական լրագրութեան մէջ լսվում են գանգատներ, թէ Թիֆլիսի հայ և վրաց ազգաբնակութեան ստորին դասակարգը անբարոյական է դարձել, այլ ևս բարք ու վարքերի առաջվայ մաքրութիւնը չունի։ Անցեալ օրվայ «Кавказъ» լրագիրը, օրինակ, գանգատվում էր թէ մեր քաղաքի արուեստաւորները և գործակատարները յարձակվում են փողոցում անցնող կանանց և աղջիկների վրա, և անվայել կերպով վարվում են նրանց հետ։ Ռուս լրագիրը խոստովանվում է որ առաջվայ ժամանակներում հայ և վրացի արուեստաւորները և մշակները շատ օրինաւոր կերպով էին պահում իրանց, մեծ յարգանքով էին վերաբերվում դէպի կանանց սեռը, առհասարակ։ Լրագիրը չէ բացատրում այդ երևոյթի պատճառը, միայն որպէս միջոց մեր անբարոյականացած ստորին դասի բարք ու վարքերի դէմ, «Кавказъ» լրագրի յօդուածագիրը առաջարկում է խիստ պօլիցիական միջոցներ։

Բայց առաջ, երբ մեր քաղաքում տիրում էր նահապետական բարք ու վարքը, մի՞թէ պօլիցիական խիստ միջոցներով էր պահպանվում կարգը փողոցներում։

Ի՞նչ ենք տուել մեր հասարակութեան ստորին դասակարգին, որ ի՞նչ պահանջենք նրանից....

Եւ ճշմարիտ, առաջ տիրում էր մեր ժողովրդի մէջ խիստ կրօնական զգացմունք և մեր հասարակութեան ստորին դասակարգը գտնվում էր իր հին նահապետական աւանդութիւնների ներգործութեան տակ։ Այդ կրօնական զգացմունքն էր ու այդ աւանդութիւններն էին, որոնք բարոյականացնում էին ժողովուրդը և զսպում էին ու սանձահարում էին նրան։ Այժմ նա մոռացել թողել է հինը, իսկ նորը, այսինքն ժամանակակից, քաղաքակիրթ որ և է ձևեր, որոնք յատուկ են եւրոպացի ամենավերջին բանւորներին, դեռ չէ ընդունել։

Եւ ո՞րտեղից մեր ժողովուրդը կարող է այժմ աւելի բարոյական դառնալ։ Ի՞նչ քաղաքակրթական միջոցներ ենք տալիս մենք մեր քաղաքային ազգաբնակութեան ստորին դասին։

Եկեղեցում ժողովուրդը չէ լսում բարոյական քարոզներ. դրան անընդունակ են մեր տգէտ հոգևորականները։ Դպրոցները սակաւաթիւ են և իրանց ուղղութեամբ ու ուսման ընթացքով, զուրկ լինելով արհեստագիտական տարրից, անյարմար են չքաւոր, աշխատող, բանւոր դասակարգի զաւակների համար։ Ընդհանուր կրթիչ հիմնարկութիւններ, լսարաններ, կիրակնօրեայ դպրոցներ, հրապարակական դասախօսութիւններ չը կան մեզ մօտ....

Ուրեմն ո՞րտեղ կրթվի ժողովուրդը, ո՞րտեղ սովորի լաւ բարք ու վարքը, ինչ միջոցով ազատվի քէֆից, անգործութիւնից, անվայել բարք ու վարքերից, արբեցողութիւնից և այլն....

Իսկ, ընդհակառակն, շատ բան նպաստում է մեր ժողովրդի բարոյականութեան փչացնելուն։ Մեր ժողովրդին մատչելի են միայն գինետները, ցիրկը և զանազան պանօրամաներ, գաղտնի պատկերներով և ուրիշ այդ տեսակ անբարոյականացնող հասարակաց հիմնարկութիւններ։

Ուրիշ կողմից մեր կլուբները, ինչպէս արուեստաւորների և գործակատարների կլուբները, ոչինչ չեն անում այն դասակարգերի մտաւոր զարգացման և քաղաքակրթութեան համար, որոնց համար նրանք հիմնվել են։

Այդտեղ էլ տիրապետում է քէֆը, ուտել խմելը և թղթախաղը, աւելի ոչինչ։

Եթէ մեր հոգևորականները անընդունակ են մի բան անել ամբոխի մտաւոր և բարոյական զարգացման համար, գոնէ մենք աշխարհականներս մտածենք հաստատ հիմքերի վրա հիմնել ժողովրդի համար կիրակնօրեայ դպրոցներ, լսարաններ և հրապարակական դասախօսութիւններ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

մայիսի 1-ին

Կարդալով «Մեղուի» 23 համարը, առանձին իմ ուշադրութիւնը գրաւեց մի նամակ Մօսկվա-

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ԽԲ.

Նախաճաշիկը վերջացել էր և մի քանի շիշ գինի դատարկվել էր, երբ յայտնվեցաւ քահանան։ Վարդանին խիստ ծանր էր թւում միւսանգամ հանդիպել այդ մարդուն, որ Օ... գիւղում այնքան անախորժութիւններ և այնքան հոգսեր էր պատճառել թէ իրան և թէ իր բարեկամ պ. Սալմանին։ Բայց հանգամանքները ակամայ հաշտեցնում են մարդուն հին թշնամու հետ։ Քահանայի ողորմելի դրութիւնը, նուաղած կերպարանքը, մաշված և քրքրված հագուստը, որ աւելի նմանեցնում էին նրան մի մուրացկանի, քան թէ Աստուծոյ տաճարի սպասաւորի,—խեղճ մարդու այդ բոլոր թշուառութիւնները մոռանալ տուեցին Վարդանին հին ատելութիւնը։ Բացի դրանից, այդ մարդու բերանից պիտի լսէր Վարդանը տեղեկութիւններ այն ընտանիքի մասին, որի վիճակը իրան սաստիկ հետաքրքրում էր։

—Ձեզ Յօհաննէս հայր սուրբը ուղարկեց, հարցրեց Վարդանը քահանայից, խնդրելով նստել։

—Այո, Յօհաննէս հայր սուրբը... պատասխանեց նա և տեղաւորվեցաւ փոքրիկ սեղանի մօտ, որի վրա դեռ մնացել էր մի շիշ գինի։

Վարդանը լցրեց բաժակը և տուեց քահանային, որը օրհնելով, խմեց։ Ոգելից ըմպելին, կարծես, կազդուրիչ ցօղ լինէր, որ թափվեցաւ տօթից թառամած խոտաբոյսերի վրա։ Քահանայի անշարժ դէմքը փոքր ինչ զուարթացաւ։ Մելիք-Մանսուրը նկատելով այդ, հարցրեց.

—Կը կամենայիք մի բան ուտել։

—Երէկվանից ոչինչ չեմ կերել, պատասխանեց քահանան այնպիսի մի ողորմելի ձայնով, որ չէր կարելի չը խղճալ։

Նա ձայն տուեց պառաւին նախաճաշիկ բերել տէրտէրի համար։

Վարդանը դժուարանում էր իսկոյն սկսել հարցափորձը։ Նրա դրութիւնը նմանում էր այն անբախտին, որի բացակայութեան ժամանակ, գողերը մտան տունը, կողոպտեցին և տարան բոլորը, ինչ որ ունէր։ Վերադառնալով տուն, գըտնում է նրան մերկ ու դատարկ։ Բայց մի տեղում նա թագցրել էր իր գանձը, դեռ յոյս ունի, որ չարագործների ձեռքը այնտեղ հասած չի լինի։ Մտնում է խորհրդաւոր պահարանին, և սիրտը դողդողալով կանգնում է նրա առջև, բայց չէ համարձակվում բաց անել, չէ համարձակվում նայել։ Նախապէս պաշարում է նրան մի կանխակալ սոսկում, մտածում է,—ինչ կը լինի իր դրութիւնը, եթէ գանձարանը դատարկ կը գտնէ, նա խօ կը զրկվի իր վերջին յոյսից, իր միակ մխիթարութիւնից։

Այդպիսի մի անվճռականութեան մէջ օրօրվում էր, տարուբերվում էր Վարդանը։ Նա դեռ յոյս ունէր, որ կը գտնի Լալային։ Եւ այդ քահանայի մի խօսքից էր կախված նրա բախտը և ցմահ անբախտութիւնը։ Արդեօք ունէր այնքան ուժ և այնքան սրտի զօրութիւն, որ կարողանար դիմանալ քահանայի բօթաբեր խօսքին։ Զարհուրելի նախազգացումներ տիրել էին նրա հոգին և նա ոչինչ հարցնել չը կարողացաւ, թէև շատ ցանկանում էր հարցնել։

Մելիք-Մանսուրին յայտնի չէր Վարդանի հոգեկան յարաբերութիւնները Լալայի հետ։ Նա մինչև անգամ ծանօթ չէր ծերունի Խաչօի ընտանիքի հետ։ Բայց նկատելով իր բարեկամի անհանգստութիւնը, հարցրեց.

—Դու ունէիր մի բան խօսելու տէր հօր հետ, գուցէ ես...

—Ո՛չ, քեզանից ծածուկ ոչինչ չունեմ, ասաց Վարդանը և դարձաւ դէպի քահանան.

—Տէր հայր, դու յանձնեցիր Յօհաննէս հայր սուրբին քո ծուխի ցուցակը.—ինձ նոյնպէս հետաքրքիր է գիտենալ, թէ Օ... գիւղից քանի ընտանիքներ կան գաղթականների մէջ և ո՛րտեղ են բնակվում նրանք։

—Օրհնած, իմ ծուխից ո՞վքեր են մնացել, որ նրանց համար ցուցակ կազմէի, պատասխանեց քահանան այնպիսի մի եղանակով, կարծես հաւերի վրա էր խօսում։ Ես մատներով էլ կարող եմ համբարել ինչ որ մնացել է, կամ որտեղ թափառում են այժմ։

Վարդանը ամբողջ մարմնով դողաց։

—Մի՞թէ բոլորին կոտորեցին, հարցրեց նա, գունաթափվելով։

—Եթէ չասեմ բոլորին, դարձեալ պէտք է ասել, որ մարդ չը մնաց։ Ի՞նչ եղան, ես ինքս էլ չը գիտեմ։ Աստուած ոչ մի հայ քրիստոնեայի թող չը տայ այն պատուհասը, ինչ որ հասաւ Օ... գիւղին։ Այդ մեր մեղքերն էր։ Կարծես, Սոդոմ և Գոմորի նման երկնքից կրակ ու ծծումբ թափվեցաւ և ամեն ինչ լափեց։ Ով որ ազատվեցաւ կրակից, քրդերը կամ գերի տարան կամ կոտորեցին։ Այդ բոլորը պատահեցաւ մէկ գիշերվայ մէջ։ Առաւօտեան ամբողջ գիւղը նմանում էր մի հանգած խարոյկի.—կորան իմ ապաւինները, կորան... էլ յոյս չը կայ մի բան ստանալու... Թօմաս էֆենդին,—Աստուած թող հոգին լուսաւորէ,—խոստացաւ, որ կը հաւաքէ իմ ապաւինները, բայց նա էլ ձեր չարը տարաւ... Այսպէս միայն աղքատ և անանկ, տեսնում էք, ինչ վիճակի մէջ եմ ես... և նա ցոյց տուեց իր քրքրված հագուստը։

Արտասուքը սկսեց թափվել խեղճ քահանայի աչքերից և դառն կերպով հեկեկում էր նա։ Արդեօք նա յիշեց իր հարս Ջուլօին և նրա հրեշտակի նման երեխաներին, որոնք նոյնպէս չը կային գաղթականների մէջ։ Արդեօք նա յիշեց իր փեսայ տիրացու Սիմոնին և նրա կնոջը, որ իր հարազատ աղջիկն էր, որոնք նոյնպէս անհետացել էին ընդհանուր խռովութեան մէջ։ Արդեօ՞ք ժողովրդի ցաւն էր տանջում քահանային, որի հովիւն էր ինքը, որի կորուստը այնպէս սաստկութեամբ նկարագրեց նա։—Դրանցից և ոչ մէկը չէր տէր հօր արտասուքի պատճառը։ Նա յիշեց միայն իր

յից, որի մէջ պ. Թղթակիցը քննութեան տակ է ձգում տեղւոյս հայ հասարակութիւնը, յառաջ բերելով մի և նոյն ժամանակ վերջին ժողովարարութեան հանգամանքները յօգուտ մեր սովալլուկ եղբարց վանեցւոց։ Որ կէտից և նայելու լինէինք այդ նամակի վրա, ամենայն մի քայլափոխում տեսնում ենք այնպիսի վայր 'ի վերոյ տեղեկութիւններ և թիւր դատողութիւններ հայ հասարակութեան մասին, որ կամայ ակամայ պիտի եզրակացնենք, թէ պ. Թղթակիցը բոլորովին անծանօթ է հասարակական կեանքին ու նրա խնդիրներին։ —Իբրև աւելի տեղեակ գործի հանգամանքներին, ես պարտք եմ համարում իմ վրա բացայայտ կացուցանել ամենքի առաջ միայն այն, ինչ որ եղած է։

Տեղիս արժանապատիւ աւագ քահանան մի քանի ազդու խօսքերով հրաւէր կարդաց եկեղեցական բեմից և յորդորեց ժողովրդին հանգանակութիւն բանալ իրանց մէջ յօգուտ սովատանջ հայոց վասպուրականի։ Հետևեալ օրը, պ. Ցոլեանեանցը, գործի կարևորութիւնը աչքի առաջ ունենալով, հրաւիրական տոմսակներ ուղարկեց մի քանի յարգելի անձանց հայ հասարակութեան և իր տանը ժողով կազմեց։ Այստեղ հասարակաց հաւանութեամբ ընտրվեցան երեք պատուաւոր անձինք՝ երեցփոխան պ. փանեանց և վաճառականներ՝ պ. պ. Լիանազեանց և Ճամհարեանց հայ հասարակութեան մէջ հանգանակութիւն բանալու համար։ Սրանք անյապաղ մեծ եռանդով ձեռնամուխ եղան այդ սուրբ և վսեմ գործին և երկու շաբաթվայ մէջ ժողոված 8000 ր. ուղարկեցին հեռագրական թելի միջնորդութեամբ փոխանակագրով Կ. Պօլսի սրբազան պատրիարքին։ Յետ սորա մի քանի վաճառականներ ևս որպէս պ. պ. Շամխարեանց, Սուլթան-Շահ և Թումանեանց, իրանց աջակից օգնութեամբ, առ ս բարեկամների մէջ պտտելով կարողացան տեղիս ժողովարարութեան ընդհանուր գումարը մինչև այսօր հասցնել 10000-ի։

Այժմ դառնանք դէպի նոյն իսկ պ. Թղթակցին և տեսնենք, ինչ է ասում նա հասարակութեան վրա։

Թէև Մօսկվայի հայ հասարակութիւնը կարօտ չէ պաշտպանութեան և վեր է մի այդպիսի չնչին կրիտիկայից, որպէս պ. Թղթակցի կրիտիկան է, բայց ես հիացած լինելով այդ մարդու խորագիտութեան վրա, չեմ կարող մի քանի խօսք չը խօսել նորա հետ։ Նախ և առաջ շատ ցանկալի կը լինէր ինձ տեղեկանալ, թէ ինչ հիման վրա նա ենթադրում է, թէ հայ հասարակութիւնը ոչ թէ ազգասիրական հոգւով, այլ լոկ միայն ինքնասիրութեան նպատակով է մեկնում օգնութեան ձեռքը իր թշուառ հայրենակիցներին։ Միթէ պ. Թղթակիցը չը գիտէ, որ Մօսկվայի հայ հասարակութիւնը վերջին տասն տարիների ընթացքում բազմաթեսակ հանգանակութեանց մէջ իր առատաձեռն նուիրատուութեամբ առաջիններից մինն է հանդիսացել. հարցնում եմ, թէ որպիսի ազդու և շօշափելի կերպով կարող էր հասարակութիւնը ակներև կացուցանել ազգի առաջ իր ազգասիրական վառ զգացմունքը։—Պ. Թղթակիցը կարողանում է իր թափանցող աչքով հարիւրաւոր մղոնների հեռաւորութենից մտնել մարդուս ամենախոր ծալքերի մէջ և միայն լրագիրներ կարդալով նկատել «բարի զգացմունք և փափուկ սիրտ» այն մարդու մէջ, որ «Մշակի» կամ այլ լրագրի միջնորդութեամբ խնդրում է շուտով հասցնել 5 կամ 10 ր. սովատանջներին, բայց մի այդպիսի մխիթարական երևոյթ տեսնել իր մերձակայ շրջանում, նա անընդունակ է։ Վերջապէս նա կարող է «անգիտակցաբար» անուանել Մօսկվայի հայերի օգնութիւնը, որովհետև Բ.-ից կամ Գ.-ից լսած է այդպիսի խօսքեր, «վա, եթէ Գ... այդքան է տալիս, ես ինչու աւելի տամ», բայց թէ Գ.-ից մինչև Ք ինչպէս է հասկանում նուիրատուութեան նշանակութիւնը, այդ նա ոչ գիտէ և ոչ կամենում է իմանալ։—Անարժան էր պ. Թղթակցին առանց որ և իցէ կարևոր փաստեր առաջ բերելու, այլ միայն երկու կամ երեք մասնաւոր դիպուածներից այդպիսի քամենելի եզրակացութիւններ անել ընդհանուր հասարակութեան վրա։ Ինձ թւում է, նորա կողմից այդ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի անհիմն կանխակալ կարծիք։

Տէրենց

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԵԱՆՍԿԻՑ

30 ապրիլի

«Մշակ» լրագրի միջոցով տեղեկանալով մեր համարեան եղբայրների և քոյրերի սոսկալի տանջանքը, որին ենթարկված են նոքա անտանելի սովի երեսից և որի տխուր արձագանքը գրեթէ տարածված է ամբողջ աշխարհ, չը կարողացանք այլ ևս անտարբեր մնալ, այլ աջակցութեամբ տեղիս բարեկրօն Օգսենտիոս Հայրունի քահանայի, որ ներկայ ապրիլի 27-ին եկեղեցու բեմից նկարագրելով մեր թշուառ հայրենակիցների-Տաճկահայերի ցաւալի դրութիւնը—առաջարկեց ստորագրութիւն բանալ նաև մեր քաղաքի մէջ յօգուտ սովատանջներին, որից անմիջապէս վերջը մենք ներքոյ ստորագրեալքս, շրջագայելով մեր համաքաղաքացի բարեպաշտուհի տիկինների և քոյրերի տները, քանի մի ժամվան մէջ ժողովեցինք ստորագրութեամբ 73 րուբլ որը սոյն գրոյս հետ ուղարկելով առ ձեզ, մեծապատիւ խմբագիր, ամենախոնարհաբար խնդրում ենք բարեհաճէք կարգադրել սոյն աննշան գումարը ըստ պատկանելոյն և եթէ կարելի է տպագրել պատւական լրագրիդ էջերի մէջ նուիրատուաց անունները ի միամտութիւն և ի խրախոյս ինքեանց և այլոց։

Երեցուհի Մարիամ Հայրունի 1 ր., տիկին Ցուստեան Մեսնիքով 3 ր., Խոկուհի և Մարիամ Ալեանաքեանց 3 ր., Քաղինքա Պալաքեանց 1 ր., Հռիփսիմէ Քամենչչկով 1 ր., Լուսիկ Պայով 2ր., Մարիամ Պայով 1 ր., Ցուստիանէ Պայով 1 ր., Կատար Պայով 1 ր., Գայանէ Խլեպնիքեան 1 ր., Մարգար Մելգոնեան 3 ր., Սաթենիկ Ստամպոլցեան 50 կ., Մխանծառ Խչխանեան 50 կ., Մարիամ Մելգոնեան 2 ր., Մամաջան Խայսերցեան 1 ր., Եհրսաբէ Մաղլումեան 50 կ., Հռիփսիմէ Տապախեան 2 ր., Եւա Ալթնթոփեան 1 ր., Սերբուհի Տապախեան 80 կ., Հռիփսիմէ Նալբանդով 1 ր., Խոկուհի Ցուավիզով 5 ր., Լուսիկ Խոռոզով 1 ր., Վառվառ Ակոբով 3 ր., Մարիամ Աբրահամով 3 ր., Կիւլզատէ Խռմատով 1 ր., Թագուհի Նալբանդով 1 ր., Մարթա Ճամիչով 1 ր., Վառինքա Քիւրքճիով 1 ր., Կատարինէ Տռակոնեան 3 ր., Կատարինէ Մահտեսեանց 3 ր., Մարգարիտ Լալինեան 1 ր., Կատարինէ Ռեչնիքով 1 ր., Գայեանէ Մղտեսեան 1 ր., Մաղլումեանց Մարիամ 1 ր., Մարիամ Մաղլումեանց 1 ր., Խանիկ Օպէռով 1 ր., Հռիփսիմէ Թելեքով 2 ր., Մանեա Հալաճով 3 ր., Հռիփսիմէ Հալաճով 2 ր., Թագուհի Ջեմչուկով 1 ր., Սրբուհի Շահինով 1 ր., Մաշա Աբրահամով 1 ր., Սոփիա Ջալքեանց 2 ր., Գայեանէ Պագալով 1 ր., Մարիամ Ռեպնիքով 50 կ., Եղիսաբէթ Սելինով 50 կ., Ցուստիանէ Պօղոսով 50կ., Դշխուհի Սաղեան 40 կ., Աննայ Տաշտապանեանց 1 ր.։ Գումարն է 74 ր' ճանապարհածախսը հանելով 1 ր. մնում է 73 ր.,

Աշխատողք, Երեցուհի Մարիամ Հայրունի, տիկին Ցուստիանէ Ալեանաքեանց։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Բագու, մայիսի 21

Բագուի կանանց մէջ ստորագրութիւն բանալով, ժողոված էի մի հազար և հինգ րուբլի և ապրիլ ամսի 16-ին բանկի հետ փոխանակելով, բանկի տոմսակը և նուիրատուաց ստորագրութիւնը յանձնարարական նամակաւ ուղարկած էի ձեզ, խնդրելով, որ փողն ստանալով, շուտով հասուցանէք ուր հարկն է Վանի սովալլուկների օգնելու համար, և նուիրատուաց ստորագրութիւն տպէք ձեր պատվական լրագրի մէջ։ Ահա մի ու կէս ամսից աւելի է ձեր լրագրումն մի բառ անգամ չը կայ գրված այս մասին, միայն 70-դ համարում ներքի լուրերի մէջ տպած էր. «Շուշից ստացանք 1005 րուբլի Վանի սովածներին համար և ստորագրութիւնը կը տպենք»։ Եթէ այս առանձին նուիրատուութիւն չէ և մեր ուղարկած փողն է վերաբերում, խնդրեմ ուղղէք, որովհետև մենք Բագուից ենք ժողովել և Բագուից ենք ուղարկել ձեզ, նոյնպէս և կրկին անգամ խնդրեմ տպել նուիրատուաց ստորագրութիւնը միամտութիւն տալու համար նուիրատուներին և ինձ ազատելու համար պատասխանատուութիւնից։

Ա. Ղուկասեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԹԻՆԿ Ի ՆՊԱՍՏ ԱՍԻՈՅ ՍՈՎԵԼՈՑ

Թայմզ լրագիրն իւր մայիսի 7 թուով հետևեալ կերպիւ կը նկարագրէ անցեալ շաբաթու մէջ Լոնտրայի Քաղաքապետական պաշտօնատունը տեղի ունեցած Միթինկը:

«Քրդաստանի, Արմենիոյ և Արևմտեան Պարսկաստանի մէջ սովու սաստկութեան պատճառաւ տիրող մեծ թշուառութեան օգնելու միջոցները քննելու համար երէկ (մայիսի 6-ին) մեծ Միթինկ մը գումարեցաւ Լոնդոնի քաղաքապետական պաշտօնատան մէջ: Քաղաքապետ Լորտը կը նախագահէր, և ներկայ եղողներուն մէջ կը տեսնուէին Սթրէնկֆորտ դիւքսուհին, Լորտ Թէյնհամ, Լորտ Հէնրի Լէննոքս, Խորհրդարանի անդամ Պ. Ճէյմս Բրայս, Սըր Ալպէրթ Սասուն, Սըր Ռօպէրթ Քարտըն, Սըր Ճիւլիըը Կօլտսմիթ, Սըր Ֆրէտէրիք Կօլտսմիթ զօրավարը, Սըր Ուօլթըր Սթիրլինկ, Պըրնապի Հազարապետը, Սըր Պարրօու Էլլիս, Պարոն տը Ուիթէր, Պէտֆօրտ Փիմ Հարիւրապետը, Փաք գնդապետն և այլն:

«Սովուն սաստկութիւնն և Անգլիայէն անմիջապէս օգնութիւն ղրկելու անհրաժեշտ պէտքը ցուցնելու համար, բազմաթիւ նամակներէ և հեռագրերէ քաղուածներ ըրուած կը շրջաբերէին Միթինկին մէջ: (Մեք միայն Հայաստանի և Քրդաստանի վերաբերեալ կտորները կընդօրինակեմք աստ:) Անգլիական հիւպատոս Պ. Քլէյթըն կը հեռագրէ Վանէն.—«Քաղաքիս շրջակայքը գտնուող գիւղերու հարուստ տանտէրներէն միայն երեք կամ չորսն ուտելու հաց ունին. մնացածն արմատներով կապրին: Արտերն հերկուեցան, բայց սերմ չը կայ ցանելու:»—Անգլիական հիւպատոս Իվերէթ Հարիւրապետը կը հեռագրէ Կարնէն.—«Բազմաթիւ գիւղերու մէջ ժողովուրդը բոլորովին թշուառ է, և անօթութենէ մարդ մեռնելու դէպքեր միշտ կը ծանուցանին: Իրաց այս վիճակն երկու երեք շաբաթէն աւելի ևս պիտի ծանրանայ, ըստ որում յայնժամ հարուստ ընտանեաց ձեռքը գտնուած ուտեստն ալ պիտի սպառի:—Անգլիական հիւպատոս Մայր գնդապետը կը հեռագրէ Մուսուլէն.—«Մուսուլի մէջ և շրջակայքն աղքատաց թշուառութիւնն այժմ տագնապալից վիճակի մը հասած է: Օգնութեան ընդարձակ միջոցներու անհրաժեշտ պէտք կայ. օդին խստութիւնն ուտեստից անբաւականութիւնն աւելի կը ծանրացնէ: Գործ չը կայ. ստայնանք ոչինչ կրնան ընել: Լեռնցի քիւրդեր, արաբներ և նեստորականք, ապրուստի միջոց չունենալով, միշտ բազմութեամբ քաղաքս կուգան, և թշուառաց թիւը կաւելցնեն: Անոնց թշուառութիւնն յոյժ մեծ է: Ի Միջագետս

ապառիկները, որ պիտի ստանար իր ծուխից, իսկ այն ծուխը այժմ չը կար. ապառիկները կորան...։ Բայց այդ դժբաղդ ապառիկների մասին, որոնք այնքան հոգսեր էին պատճառել տէր հօրը, Վարդանը ոչինչ չը գիտէր, այդ պատճառով, մի առանձին ուշադրութիւն չը դարձրեց։

Նա այլ ևս չէր համարձակվում հարցուփորձը առաջ տանել, և մասամբ ուրախ էր, որ տէր հայրը իր «ապառիկներով» հեռանում էր բուն հարցից։ Նա խմեց իր առջև դրած բաժակը, աշխատելով, իր վշտերը ցրվել գինու թմրութեան մէջ։ Բայց գինին աւելի էր բորբոքում այրված սրտի տանջանքը, որպէս իւղը, որ ածվում է բոցավառ կրակի վրա։

Վարդանին իր դժուար դրութիւնից ազատեց Մէլիք-Մանսուրը։ Նա լսել էր շատ բան ծերունի խաչօի ընտանիքի մասին, նրան յայտնի էր այդ հոյակապ ընտանիքի գլխաւորի և նրա երկու որդիների ցաւալի մահը, բայց մնացածների մասին ոչինչ չը գիտէր։

—Այդ ընտանիքից ով մնաց, հարցրեց նա։

—Ոչ ոք, պատասխանեց քահանան սառնասրտութեամբ։—Ինքը տանուտէրը իր երկու որդիների հետ մեռան բանտի մէջ։ (Այդ պէտք է դուք լաւ գիտենաք)։ Մնացած որդիներին կոտորեցին, հարսներին և աղջիկներին գերի տարան...

—Բոլորին... գոչեց Վարդանը սարսափելով։

Քահանան, նկատելով երիտասարդի սոսկալի դէմքը, այժմ միայն զգաց, թէ իր պատասխանը որքան անզգոյշ էր։

—Սառան այստեղ է, ասաց նա,—իր երկու երեխաների և Լալայի հետ։

Վարդանի ուրախութեանը չափ չը կար։ Նա այժմ նմանում էր մի մարդու, որ սարսափելի նաւաբեկութիւնից յետոյ, տարուբերվելով կատաղի ալիքների մէջ, մաքառում է մահուան և օրհասի հետ։ Սպառված ուժերը այլ ևս չեն օգնում նրան։ Նա աչքերը գոցում է, որ միւսանգամ բաց անէ անդունդի մէջ։ Յանկարծ գտնում է իրան ցամաքի վրա։ Ինչպէս յայտնվեցաւ այնտեղ,—ինքն էլ չը գիտէ։ Ալիքների մի սաստիկ յորձանք ձգեցին նրան այնտեղ։

—Այստեղ է Լալան..., այստեղ է Սառան...ուրեմն ես կը տեսնեմ նրանց,—փառք քեզ, Աստուած,—գոչեց նա նստած տեղից վեր թռչելով։ —Գնանք, տէր հայր, դու խօ իմանում ես, թէ նրանք որտեղ են բնակվում։ Գնանք, դու էլ, բարեկամ, նա բռնեց Մէլիք-Մանսուրի ձեռքից։

Երկու երիտասարդները քահանայի հետ դուրս գնացին։ Բայց Վարդանի ուրախութիւնը կարճատև եղաւ։ Քահանան դեռ չը գիտէր վերջին անբախտութիւնը, որ պատահել էր այդ գաղթականների հետ։

Եթէ Վարդանը այսօր առաւօտեան, վանքից դուրս գալուց յետոյ, փոքր ինչ մօտից տեսնէր այն տխուր յուղարկաւորութիւնը, որ շարժվում էր դէպի գերեզմանատունը, այն ժամանակ նրա համար պարզված կը լինէր դառն իրականութիւնը։ Բայց երևում էր, որ ճակատագիրը կամեցել էր աւելի խիստ պատժել նրան, որ նա երբէք չը կարողանար տեսնել սիրած աղջկան....

Սառան և Լալան վանքից երկուսն էլ հիւանդ տարվեցան այն կացարանը, որ առաքինի բժշկապետը պատրաստել էր տուել նրանց համար։ Բարեսիրտ տանտիկինը, որի խնամատարութեանը յանձնված էին երկու հիւանդները, մի առանձին գութ ունեցաւ նրանց վրա, մանաւանդ երբ իմացաւ, որ դրանք մի հարուստ և բարեբախտ ընտանիքի զաւակներ էին, և աղետալի պատահարները ձգել էին նրանց վերջին թշուառութեան մէջ։

Բարոյապէս տանջված, ֆիզիկապէս մաշված և բոլորովին ուժաթափ եղած աղջկայ մէջ, հէնց առաջին գիշերը յայտնվեցաւ սաստիկ ջերմ։ Տանտիկինը իսկոյն իմացում տուեց բժշկապետին, որը գալով, գտաւ նրան վտանգաւոր դրութեան մէջ։ «Յոյս չը կայ», յայտնեց նա տանտիկնոջը, և ինքը գիշերի մեծ մասը մնաց հիւանդի մօտ, աշխատելով վերադարձնել սպառված կեանքը։ Կէս գիշերից յետոյ նա բաւական հանգիստ էր, այս պատճառով հեռացաւ բժիշկը։ Նա մինչև անգամ խօսում էր, պատմում էր շատ բաներ իր մօտ նստող տանտիկնոջը։

Բայց առաւօտեան, երբ բժշկապետը եկաւ տեսնելու հիւանդին, նրան արդէն մեռած գտաւ։ Սառան ոչինչ չէր հասկացել, թէև մի և նոյն սենեակում պառկած էր։ Իսկ երբ հիւանդի մուրճի ձայնը դրսից լսելի եղաւ, երբ տեսաւ դագաղը, նա բոլորը հասկացաւ։ Խեղճ կինը մինչև անգամ լաց չեղաւ։ Եւ լաց լինել կարող չէր նա։ Արտասուքի համար ևս առողջութիւն պէտք է, կարծես, նա ուրախ լինէր, կարծես, նա հէնց այդ էր ցանկանում, որ մեռնի Լալան, որ հանգստանայ նա, որ ազատուի այդ աշխարհից, ուր նրա համար լաւ օր չէր մնացել...

Երբ դագաղը դուրս էին տանում, նա խնդրեց, որ իրան թոյլ տան թաղմանը ներկայ գտնվել։ Եւ չը նայելով բժշկապետի ընդդիմադրութեանը, թէ դրանով բոլորովին կը տկարացնէ և կը խանգարէ իր առողջութիւնը,—դարձեալ հնար չեղաւ նրան յետ պահելու։ Կարծես, այդ օտարոտի ցանկութիւնը կրկին վերադարձրել էր նրա սպառված ուժերը։ Նա իրան բաւական զուարթ էր զգում և գտնվում էր կատարեալ ողջամտութեան մէջ։ Երբ դագաղը դրեցին գերեզմանի մէջ, նա ասաց. —«Կը ցանկանայի քեզ հետ թաղվել, իմ նազելի Լալայս...Այդ միջոցին նրա աչքը ընկաւ իր երկու զաւակների վրա և ձայնը խեղդվեցաւ...

Սառային գերեզմանատնից բոլորովին ուշաթափ տուն բերեցին։ Եւ նոյն իսկ րոպէին, երբ բժիշկը զբաղված էր նրան ուշի բերելու, դրան մուրճը զարկեցին։ Ծառան դուռը բաց արաց, տեսաւ, երկու անծանօթ երիտասարդ և մի քահանայ կանգնած էին այնտեղ։

—Ո՞ւմն էք ուզում, հարցրեց ծառան։

—Մեզ ասեցին, որ այս տանը կենում են երկու ալաշկերտցիներ, հարցրեց Վարդանը,—մէկը կին, միւսը աղջիկ։

—Այո՛, կենում են, բայց աղջիկը...

—Ի՞նչ եղաւ։

—Մեռաւ...

Վարդանը շանթահար ծառի նման խորտակվեցաւ և ընկաւ Մէլիք-Մանսուրի ուսի վրա։

(Կը շարունակվի)